

Misztikus tudás

<https://m.hvg.hu/360/hetilap360/2019/42/20194210szellem2>

Hamarosan ökokrimije jelenik meg magyarul a konzervatívok bajuszát rángató új irodalmi Nobel-díjas lengyel szerzőnek, aki szabadelvű, vegetáriánus és feminista.

Krakkó polgármestere a környezettudatos Tokarczuk tiszteletére öt hektár erdőt telepít

Indoklásában a Svéd Akadémia Olga Tokarczuk narratív képzeletét emelte ki, ami „mindent felölelő szenvedéllyel ábrázolja a határok átlépését mint életformát”.

■ *Hogyan látja az alkotó művészi jellemzőit a lengyel irodalom avatott ismerőjeként?*

A narratív képzelet valóban feltűnő vonása, ezzel robbant be a lengyel irodalomba, ahol az 1970-1980-as években mindenki naplót, emlékiratokat, dokumentarista vagy filozófiai műveket olvasott. Az irodalom legalapvetőbb funkciója, a történetmondás háttérbe szorult. A rendszerváltás idejére a lengyel olvasók kiéheztek a fikcióra. Az irodalom intézményrendszere is átalakult, megszűnt az állami irányítás, nem számított az írószövetség és egyéb szervezetek útmutatása. Az eladott példányszám lett a fontos és az, hogy hány nyelvre fordították le, illetve megfilmesítették-e az adott művet. A lengyelek nem ellenzéki szerzőket akartak olvasni, akik elmondják az igazat az elmúlt ötven évről. Új neveket vártak, és ebben a közegben talán Tokarczuk pályakezdése volt a legsikeresebb. Az Őskönyv nyomában című regénye hihetetlen népszerűséget hozott neki. Ebben szó sincs leszámolásról vagy Lengyelországról, a XVII. századi Franciaországban játszódik. Eljuttatja az olvasót egy képzeletből felépült világba, a kettős arculatú kora újkorba, amelyben a középkori világ szétesését követően egymás mellett él a racionalizmus kezdetleges, ma már különösnek ható formája az ezotériával.

■ *Lehet mágikus realistának nevezni Tokarczukot, amiért szívesen vegyíti a misztériumot és a mesét?*

Szokták őt így emlegetni, de én inkább posztmodernnek mondanám az első nagylélegzetű könyvét, ha a lengyel irodalomban a 1990-es években hosszas vita után nem utasították volna el ezt a kategóriát, amelyet máig nem használnak. Így Az aranyszámár című Apuleius-mű óta ismert beavatásregények közé sorolom. Rejtélyek

táruznak fel benne, és a végére valamilyen misztikus tudásra tesz szert az olvasó. Tokarczuk szereplői az Őskönyvet keresik, amely a hagyomány szerint a világ teremtésekor született, és egy kolostor mélyén lapul. Aki megtalálja, az a halhatatlanság titkához jut. A regénybeli expedíció egyik tagja végül látja ezt a könyvet, de ő nem alkalmas arra, hogy beavatott legyen. A szerző többi regénye nagyon különbözik ettől, és pályája későbbi szakaszában majdnem meg is tagadta ezt a sok nyelvre, köztük magyarra is lefordított művét. Úgy érezte, túlságosan hódolt benne írói példaképeinek. Konkrét Borges-utalások vannak benne.

■ *Konkrét műhöz is köthető a Nobel-díj-bizottság elöntése?*

A **Jakub könyvei** című monumentális, 900 oldalas regénye sokat nyomott a latban. A lengyel irodalom legnagyobb eseményének számított, amikor 2014-ben megjelent a könyv, és a szerző nemzetközi hírneve miatt svédre is hamar lefordították. Témául egy, a **zsidó közösséget destabilizáló álmessias-történetet választott. A XVII. században az egyik önjelölt megváltó, Sabbatáj Cévi azt hirdette, hogy a tilalmaktól hivatott megszabadítani az embereket. Bizarr fejlemény lett a fordított erkölcs, megszűntek a szexuális tabuk, még a vérfertőzése is.**

Sokan pénzzé tették minden vagyonukat, és mentek a Szentföldre. Aztán a szultán megelégte a felfordulást, és a muzulmán hit felvételére kényszerítette Sabbatáját. Bizonyos értelemben talán az ő követője volt a Tokarczuk könyvében is szereplő álmessias, Jakub Frank, aki kinyilatkoztatásszerű könyvét lengyelül vetette papírra. A regényíró a lakóhelyén, Wroclawban kutathatta a dokumentumot. Jakub is furcsa szektát gyűjtött maga köré, a cselekményben ez valamifajta alternatív társadalomként jelenik meg. Jakub később híveivel együtt katolikus hitre tért, vagy színlelten, vagy meggyőződésből.

■ *Mennyire oszlanak meg a lengyelországi vélemények a baloldali, vegetáriánus és feminista Tokarczuk művészetét illetően? Az őskor című regénye tudtommal kötelező olvasmány, de jobboldali portálokon gyalázkodó bejegyzéseket kap.*

A konzervatívok elutasítják, de ez kölcsönös köztük. Egy konferencián a pszichológus végzettségű és terapeutaként is praktizált író kifejtette, a hagyományt magasztaló ideológiák nem hagynak mozgásteret, egyetlen identitásba akarnak minket bezárni, holott a személyiségfejlődés során az ember mindig új értékrendeket, magatartásformákat alakít ki magának. Támadják természetvédő elvei miatt is, főleg, miután állatgyilkosnak nevezett egy - ma már nem hivatalban levő - államférfit, amikor tudomására jutott, hogy az illető szeret vadászni. *Hajtsd ekédet a holtak csontjain* át című, hamarosan magyarul is megjelenő regénye kész ökológiai krimi,

amelyben meglakolnak a természetpusztítók. Krakko polgármestere környezet-tudatos Nobel-díjashoz illő ajándékot készít elő: Tokarczuk tiszteletére öt hektár erdőt telepítenek Nowa Hutában, és az író magyarul is olvasható regényéről Őskornak nevezik el az ültetvényt. Általában azok a konzervatívok, akik értenek az irodalomhoz, hajlandók elismerni, hogy a számukra politikailag nem túl szimpatikus ember lehet tehetséges regényíró. Mások ezt nem látják be, hanem azt állítják, hogy a bizarr nézeteket valló Tokarczuk írónak is csapnivaló, a sikereit könyvei olvasmányosságának köszönheti, és ezzel más nagy tehetségeket nem hagy érvényesülni.

■ *Kik nem tudnak kibontakozni tőle a lengyel irodalmi kánonban?*

Régóta Nobel-esélyesnek tekintik Adam Zagajewskit, aki kiváló költő, és még 1982-ben, Szolidaritás-szimpatizánsként Párizsba emigrált. Igaz, 2002-ben hazatért, de jelentős a nemzetközi ismertsége. A 74 éves alkotó talán most, Olga Tokarczuk kiválasztásával veszítette el végleg az esélyét, hogy valaha megkapja a Svéd Akadémia elismerését.

■ *Milyen embernek ismerte meg a lengyel írók közül ötödikként irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett szerzőt, akinek néhány elbeszélését magyarra fordította, és személyesen is találkozott vele?*

Közvetlen természetű, jó kapcsolatot tart a fordítóival, és kiválóan szerepel az irodalmi élet eseményein. Többször járt Magyarországon, először az első regénye megjelenése után jött el Pécsre a JAK tanulmányi napokra. Nem egy kialakult monomániáját írja meg könyvről könyvre, sokfélék az alkotásai. Azt az identitásváltozást, amiben hisz, személyesen is megtapasztalta. Kezdő íróként egy gyönyörű sziléziai faluban szinte kivonult a civilizációból. Azt hihetnék, az ilyen döntés egy életre szól. De ő egyszer csak fölbukkant Wroclaw belvárosában, mondván: itt akkor sem kell gumicsizmát húznia ha esik az eső. Nagyvárosivá és világcsavargóvá vált.

■ *Mi lehet az oka, hogy nálunk nem annyira ismert, mint több nyugati országban?*

Lelkes fordítói mindig akadtak, de saját szerzőjeként nem vállalta fel egyetlen kiadó sem. Mindig más könyvműhelyben fért bele egy-egy pályázatba, így folyton a nulláról kellett kezdeni az imázsépítést. Most az ilyen akadályok nyilván elhárultak, bár lehet, hogy nehezebb lesz támogatást kapni a könyveire, mert mondhatják, hogy a Nobel-díjas boldoguljon a nevével a piacon.

MÁTRAHÁZI ZSUZSA

Mondták mindennek Miközben rengetegen ünnepelték Olga Tokarczukot, Wrocławban egy napig ingyen utazhatott, aki az ő könyvével szállt fel a városi buszokra és villamosokra, Rafal Ziemkiewicz jobboldali publicista, sci-fi-író összeesküvés-elméletet fabrikált belőle, mondván: a nyugati liberális szalonok meg akarják támogatni lengyel kirendeltségüket a „nacionalista rezsim” elleni harcban. A Fronda.pl szélsőjobboldali portál konjunkturális döntésnek minősítette, és hozzátette: erre a lengyelelenség-re lehet díjakat kapni. „Gyűlöli a hazáját és kigúnyolja a katolikus hitet, a megszállás alatt az ilyenek árulták el a hazát és vették fel a német vagy szovjet állampolgárságot” Kelet-Európában - fogalmazott Tornász Zak a PCh24.pl portálon. Lengyelelleses rágalmozónak már korábban is nevezték Tokarczukot, amiért a Nike-díj átvételekor, 2015-ben azt mondta: „Kitaláltunk magunknak egy lengyel történelmet, amelyben toleráns, nyitott ország vagyunk, és soha nem esett olyan folt a becsületünkön, hogy rosszul bántunk volna a kisebbségeinkkel. Pedig szörnyű dolgokat műveltünk mint kolonizátorok, mint kisebbségeit elnyomó nemzeti többség, mint rabszolgatartók és zsidógyilkosok.” Emiatt fenyegették halállal, nevezték szemét zsidónak (történetesen nem az), ukrán hangzású neve miatt pedig ukrán kurvának is bélyegezték. A kormány sem hagyta szó nélkül a hírt, Piotr Glinski miniszterelnök-helyettes és kulturális miniszter (mielőtt a PiS-szel összeállt volna, szociológusprofesszor volt, testvére a vele politikailag élesen szemben álló Róbert Glinski filmrendező) így nyilatkozott: „Gratulálok. Nagyon örülök egy lengyel alkotó sikerének, már csak azért is, mert Tokarczuk asszonynak nem ez az első nemzetközi sikere. A Nobel-díj kiválóan mutatja, hogy a lengyel kultúrát az egész világon megbecsülik. Én pedig kulturális miniszterként kötelezem magam, hogy visszatérek a Nobel-díjas írók korábban félbehagyott könyveihez.” Egy korábbi tévéműsorban ugyanis, még a díjra jelölés kapcsán, arra a kérdésre, hogy mit olvasott tőle, azt válaszolta: „Próbáltam, de egyiket sem fejeztem be.” A közszolgálati sággal régóta nem vádolható, gyűlölködő kormánypropaganda-organummá vált lengyel állami tévé híradójában a sokadik helyen, pofákat vágva mondták be a nem mindennapi hírt. ■

